

IJTOMOIY-SIYOSIY MATNLARNI TARJIMA QILISHNING PRAGMATIK VA USLUBIY XUSUSIYATLARI

Shodiqulova Shahnoza

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy-siyosiy matnlarni tarjima qilish jarayonidagi lingvistik, uslubiy hamda pragmatik xususiyatlar tadqiq etiladi. Asliyat matnidagi ma'no, muallif uslubi hamda siyosiy diskursdagi evfemizm va terminlarning tarjima tilida adekvat aks etishi masalalari yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy-siyosiy nutqlarni o'zbek tiliga va qarama-qarshi tartibda o'girishda uchraydigan madaniy hamda lingvistik murakkabliklar, Peter Nyumark tomonidan ilgari surilgan tarjima usullari (xususan, semantik va kommunikativ tarjima) doirasida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-siyosiy diskurs, badiiy tarjima, semantik tarjima, kommunikativ tarjima, evfemizm, lingvo-pragmatika, adekvatlik, diplomatik til.

Abstract. This article examines the linguistic, stylistic, and pragmatic features involved in the translation of socio-political texts. Particular attention is paid to the adequate rendering of meaning, the author's style, and the translation of euphemisms and political terminology within political discourse. Furthermore, the study analyzes the cultural and linguistic challenges encountered in translating socio-political speeches into Uzbek and vice versa, drawing on Peter Newmark's translation approaches, particularly semantic and communicative translation methods.

Keywords: socio-political discourse, literary translation, semantic translation, communicative translation, euphemism, linguo-pragmatics, adequacy, diplomatic language.

Аннотация. В данной статье исследуются лингвистические, стилистические и прагматические особенности процесса перевода общественно-политических текстов. Особое внимание уделяется вопросам адекватной передачи смысла исходного текста, авторского стиля, а также перевода эвфемизмов и терминов, используемых в политическом дискурсе. Кроме того, анализируются культурные и языковые трудности, возникающие при переводе общественно-политических выступлений на узбекский язык и в обратном направлении, в рамках переводческих подходов, предложенных Питером Ньюмарком, в частности семантического и коммуникативного перевода.

Ключевые слова: общественно-политический дискурс, художественный перевод, семантический перевод, коммуникативный перевод, эвфемизм, лингвопрагматика, адекватность,

KIRISH. Zamonaviy globallashuv davrida mamlakatimizda xorijiy tillarni puxta egallagan kadrlar tayyorlash, ilmiy va amaliy aloqalarni rivojlantirish hamda tarjimashunoslik metodologiyasini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri sanaladi. Tarjima nafaqat bir tildagi matnni ikkinchi til vositalari orqali qayta yaratish, balki turli madaniyatlar, siyosiy va ijtimoiy tizimlar o'rtasidagi muloqotni ta'minlovchi murakkab muloqot vositasidir.

Til – madaniyat va jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, bir tildan boshqa tilga tarjima qilish tilga bo'lgan hurmat, ijtimoiy va siyosiy munosabatlarni ham qamrab oladi. Tarjimaga lingvistik tarjimashunoslik nuqtai nazaridan yondashilsa, u bir tilda yaratilgan nutqiy ifodani, uning shakl va mazmun birligini saqlagan holda, o'zga til vositalari asosida qayta yaratishdan iborat ijodiy jarayondir. Shu yo'l bilan asliyat va tarjima tillari matnlarining mazmuniy-uslubiy adekvatligi va muvofiqligi yuzaga keltiriladi.

IJTOMOIY-SIYOSIY MATNLARNING USLUBIY VA MANTIQUIY ASOSLARI

Tarjima amaliyoti shakliga ko'ra yozma va og'zaki turlarga bo'linadi. Yozma tarjima o'z navbatida badiiy, ilmiy, ijtimoiy-siyosiy va sohaviy matnlarga, og'zaki tarjima esa sinxron hamda ketma-ket tarjima turlariga ajraladi. Badiiy tarjima va ijtimoiy-siyosiy matnlar tarjimasi o'rtasida jiddiylik va maqsad nuqtai nazaridan muayyan tafovutlar mavjud:

Badiiy tarjima: Asosiy maqsad asliyat matnining badiiy-estetik ta'sir kuchini, obrazlilikni va milliy bo'yoqni boshqa tilda qayta tiklashdan iborat.

Ijtimoiy-siyosiy tarjima: Bosh mezon – asliyatdan anglashilgan mantiqiy va falsafiy ma'noni to'liq aks ettirish, muallifning siyosiy uslubi hamda neytralligini saqlab qolishdir.

Olim B.Xolmirzayev ta'kidlaganidek, ijtimoiy-siyosiy asarlar tarjimasida asliyatdan anglashilgan ma'noni tarjima tilida aks ettirish bilan birgalikda muallif uslubini saqlab qolish asosiy shartdir [3: 34]. Masalan, davlat rahbarlarining nutqlari va asarlarida qo'llaniladigan metafora, kinoya hamda frazeologik birliklar asarning ta'sirchanligini oshiradi va o'quvchi uchun muammo mohiyatini oson tushunishga xizmat qiladi. Bu o'rinda tarjimon xalq ichida keng iste'molda bo'lgan til birliklarini to'g'ri idrok etishi va ekvivalentini topishi zarur.

Shuningdek, N.Fayziyeva o'z tadqiqotlarida ingliz va o'zbek siyosiy diskursidagi evfemizmlarning kommunikativ-pragmatik xususiyatlarini o'rganib, ularni siyosiy, iqtisodiy, harbiy va nutqiy hushyorlikka oid guruhlariga ajratgan [2]. Siyosiy matnlarda qo'llaniladigan evfemizmlar ma'lum bir xabarni yumshatish yoki ijtimoiy-siyosiy bosimni kamaytirish maqsadida ishlatilganligi sababli tarjimondan yuqori hushyorlik talab etiladi.

SIYOSIY DISKURS VA MUDOM DOIMIY TA'SIR WOSITALARI

Siyosiy matnlar va terminologiya jamiyat hayotidagi ijtimoiy-siyosiy hodisalar va jarayonlarni aks ettiradi. Tadqiqotchi A.Yusupov [4:27-29] siyosiy matn va terminologiyaning quyidagi asosiy vazifalarini ko'rsatib o'tadi:

1. **Ekspressiv funksiya:** Maqsad va munosabatni aniq ifodalash.
2. **Obyektiv (ob'ektiv) funksiya:** Odamlarning tafakkuri va ularning harakatlariga ta'sir ko'rsatishni nazarda tutish.
3. **Ramziy funksiya:** Fikr va his-tuyg'ularning siyosiy belgilar, ritorik vositalar orqali namoyon bo'lishi.

Siyosiy nutqlar va matnlar ko'pincha siyosatchilar tomonidan o'z qarashlarini jamoatchilikka yetkazish, ishontirish yoki muayyan ko'rsatmalar berish uchun vosita sifatida qo'llaniladi. P.Nyumark (1996) siyosiy nutqni siyosatchilarning targ'ibot va kompaniyalar davomidagi eng muhim quroli deb hisoblaydi va siyosiy til tarjimasini "abstraktsiyaning abstraktsiyasi" deb ataydi. J.Charteris-Black (2014) esa siyosiy nutqni izchil va maqsadli nutq tili sifatida baholaydi.

Siyosiy matnlarni tarjima qilishda qator madaniy va lingvistik qiyinchiliklar kelib chiqadi. Masalan, Indoneziya siyosiy nutqlarida nutq boshida barcha rasmiy dinlarning (islom, xristianlik, hinduizm va h.k.) salomlashuv iboralarini qo'llash va nutq so'ngida an'anaviy she'riy shakl – *pantundan* foydalanish urf bo'lgan. Boshqa madaniyat egalari uchun bu holat noodatiy bo'lib, tarjimondan tegishli moslashtirish (adaptatsiya) strategiyasini qo'llashni talab etadi.

TARJIMA USULLARI VA ULARNING TASSINIFOTI

Ijtimoiy-siyosiy matnlarni adekvat tarjima qilishda to'g'ri usulni tanlash muhim ahamiyatga ega. P.Nyumark (1988) tarjimonlar tomonidan qo'llaniladigan 8 ta asosiy tarjima usulini ajratib ko'rsatadi:

Word-for-word translation (So'zma-so'z tarjima)

Literal translation (Lafziy/Harfiy tarjima)

Faithful translation (Aniq/Sadoqatli tarjima)

Semantic translation (Semantik tarjima)

Adaptive translation (Moslashtirilgan tarjima)

Free translation (Erkin tarjima)

Idiomatic translation (Idiomatik tarjima)

Communicative translation (Kommunikativ tarjima)

Ijtimoiy-siyosiy matnlar tarjimasida **semantik** va **kommunikativ** tarjima usullari yetakchi o'rin tutadi:

Semantik tarjima: Asliyatning semantik va sintaktik tuzilmalariga imkon qadar yaqin qolgan holda, muallifning matnga yuklagan aniq ma'nosini saqlashga qaratilgan. Bu diplomatik muzokaralar, bitim va shartnomalar tarjimasida juda muhim.

Kommunikativ tarjima: Asliyat matnidagi xabarni kitobxon yoki tinglovchiga oson, tushunarli hamda xuddi asliyat o'quvchisiga qilganidek kuchli ta'sir o'tkazadigan tarzda yetkazishni maqsad qiladi.

Siyosiy va ijtimoiy atamalar ko'p hollarda ko'p ma'nolilikka ega bo'ladi. Tarjimon shunchaki lisoniy vositani o'girmasdan, ushbu atamaning tarixiy, sotsiologik yoki huquqiy kontekstiga e'tibor qaratishi zarur. Z.Abdunosirova ta'kidlaganidek, ijtimoiy-siyosiy matnda falsafiy va mantiqiy ma'no asosiy tarjima birligi hisoblanadi [1:31].

XULOSA. Ijtimoiy-siyosiy matnlarni tarjima qilish tarjimondan faqatgina ikki dilni mukammal bilishni emas, balki chuqur sotsiolingvistik, siyosiy va madaniyatshunoslik bilimlarini ham talab etadi. Badiiy tarjimadan farqli ravshda, bu turdagi matnlarda mantiqiy aniqlik, xolislik, muallif uslubini va diplomatik ohangni saqlash ustuvor hisoblanadi.

Tarjima jarayonida P.Nyumark ko'rsatib o'tgan semantik va kommunikativ tarjima usullaridan o'rnida foydalanish matn mazmunining buzilmasligini va qabul qiluvchi auditoriyaga aniq yetib borishini ta'minlaydi. Tarjima amaliyotida ushbu uslubiy va pragmatik tamoyillarga rioya qilish sohada sifat ko'rsatkichini oshirishning bosh omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdunosirova Zarinaxon Anvarjon qizi. Ijtimoiy-siyosiy asar uslubini tarjimada aks ettirish tamoyillari // Scientific Progress. – 2021.
2. Fayziyeva N. Siyosiy dikturs evfemizmlarining kommunikativ-pragmatik xususiyatlari (ingliz va o'zbek tillari materiallari asosida). Filol.fan.b.fals.dok. ...diss. –Toshkent, 2023. –155 b.
3. Холмирзаев Б. Мустақиллик даври ижтимоий-сиёсий асарлари таржимаси хусусиятлари. фил.фан.ном. ... ёзилган дисс. –Т.: 2010.
4. Yusupov A.A. Tarjimada uslub masalasi // Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi. – 2024. – B. 27–29.